

УДК 336.71

JELG 210

DOI: 10.31471/2409-0948-2020-1(21)-195-201

Тришак Лідія Степанівна
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри фінансів
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
76019, Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15
e-mail: trylida@ukr.net
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3605-8672>

БАНКІВСЬКІ КРЕДИТНІ ІНСТРУМЕНТИ: ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ТА РОЛІ В РЕАЛЬНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Метою статті є дослідження сутності банківських кредитних інструментів з позицій сучасних підходів в економічній науці з метою оцінки їх впливу на розвиток реального сектора економіки України.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних авторів з питань дослідження сутності банківських кредитних інструментів та їх впливу на функціонування реальної економіки України, ресурси Internet. У процесі дослідження використано системно-структурний підхід для виявлення закономірностей та особливостей розвитку банківських кредитних інструментів; методи аналізу і синтезу, наукової абстракції, історичний та логічний підходи для дослідження сутності кредитних інструментів; індукції та дедукції - для аналізу особливостей використання банківських кредитних інструментів в стимулюванні економічного розвитку в Україні.

Результати. Узагальнено теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених щодо трактування сутності «кредитних інструментів», та на основі їх систематизації запропоноване власне визначення сутності банківських кредитних інструментів. Наведено вплив банківських кредитних інструментів на розвиток реального сектора економіки України. Встановлено, що для розвитку реального сектору економіки України потрібна орієнтація банків на середньо- та довгострокове кредитування економіки, а не на короткострокове.

Наукова новизна. Запропоновано авторське трактування сутності банківських кредитних інструментів, що враховує кінцевий результат для учасників кредитного ринку та сприятиме більш ефективному їх використанню у функціонуванні реальної економіки України.

Практична значущість. Отримані результати дослідження дають можливість використовувати їх банківськими установами для підвищення дієвості кредитних інструментів розвитку реальної економіки на макро-, та мікроекономічному рівнях.

Ключові слова: фінансові інструменти, кредитні інструменти, банківські кредитні інструменти, кредити, банківське кредитування, реальний сектор економіки.

Tryshak Lidiia Stepanivna
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Finance
Ivano-Frankivsk National Technical University of oil and gas
76019, Ivano-Frankivsk, street. Carpathian, 15
e-mail: trylida@ukr.net
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3605-8672>

BANKING CREDIT INSTRUMENTS: RESEARCH OF THE ESSENCE AND ROLE IN THE REAL SECTOR OF THE ECONOMY OF UKRAINE

The purpose of the article is to study the essence of banking credit instruments on the basis of modern approaches in economic science to formulate its own definition of this definition in order to assess the relationship of the impact of banking credit instruments on the development of the real economy.

Research methodology. The theoretical and methodological basis of the research is the work of domestic and foreign authors on the research of the essence of banking credit instruments and their impact on the functioning of the real economy of Ukraine, Internet resources. In the course of the research, the system-structural approach was used to identify the laws and peculiarities of the development of banking credit instruments. Methods of analysis and synthesis, scientific abstraction, historical and logical approaches were applied for studying the essence of credit instruments; induction and deduction were used for the analysis of domestic features of the use of banking credit instruments in stimulating economic development in Ukraine.

Results. Theoretical developments of domestic and foreign scientists on the interpretation of the essence of "credit instruments" are generalized and based on their systematization the determination of the essence of banking credit instruments is proposed. The influence of banking credit instruments on the development of the real sector of the economy is presented.

Scientific novelty. Author's interpretation of the essence of banking credit instruments is suggested, which contributes to their more efficient use in order to develop a real economy, since it takes into account the final result for participants in the credit market.

Practical significance. The obtained results of the study give an opportunity to use them by banking institutions in order to increase the efficiency of credit instruments for the development of the real economy at the macro and microeconomic levels.

Keywords: financial instruments, credit instruments, banking credit instruments, loans, bank lending, real sector of the economy.

Вступ. Система кредитування підприємств реального сектору економіки України потребує переосмислення у векторі орієнтації банківського сектору на першочергове кредитування пріоритетних у національній економіці видів діяльності. Для вдосконалення функціонування реального сектора вітчизняної економіки кредитні відносини мають бути підпорядковані пошуків інвестиційної та інноваційної діяльності, фінансовому забезпеченню структурних перетворень та економічного зростання. Банківські кредитні інструменти є основною формою реалізації кредитних відносин в економіці країни. Однак їх використання банківськими установами України для фінансування розвитку реальної економіки має низку проблем і є недостатньо ефективним.

Аналіз сучасних зарубіжних і вітчизняних досліджень і публікацій. Окремим аспектам розвитку кредитних інструментів та їх впливу на реальну економіку багато уваги приділяється у наукових працях вітчизняних учених: О. Барановського, Т. Васильєвої, З. Васильченко, О. Вовчак, В. Гейця, І. Гуцала, О. Дзюблюка, Ж. Довгань, Б. Івасіва, Л. Кузнецової, В. Лагутіна, І. Лютого, В. Матвієнка, В. Міщенко, А. Мороза, Л. Примостки, М. Савлука, Т. Смовженко, В. Стельмаха, А. Чухна, Н. Швець, Н. Шелудько, та ін.

У зарубіжній літературі дані питання розглядали: А. Ган, В. Лексіс, Дж. Ло, Р. Міллер, А. Сміт, Н. Ф. Самсонов, Д. Рікардо, Й. Шумпетер та інші.

Водночас сьогодні ще недостатньо дослідженими залишаються питання щодо сутності самого поняття «кредитні інструменти», «банківські кредитні інструменти» та їх ролі та впливу на розвиток реальної економіки держави.

Висвітлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Потребує подальших науково-методичних розробок система оцінки ефективності використання банківських кредитних інструментів та шляхів її підвищення для забезпечення розвитку

реальної економіки. Потреба у використанні дієвих банківських кредитних інструментів у стимулюванні розвитку реального сектору економіки України зумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті є дослідження сутності банківських кредитних інструментів з позицій сучасних підходів в економічній науці з метою оцінки їх ролі та впливу на розвиток реального сектора економіки України.

Висвітлення основного матеріалу. Найважливішою складовою економіки будь-якої країни є її реальний сектор, оскільки відіграє провідну роль в забезпеченні стійкого розвитку економічного та соціального добробуту держави.

Рух кредиту між економічними суб'єктами на національному і міжнародному рівнях може відбуватись в різних формах, які постійно змінюються та розвиваються, що обумовлено розвитком і зміною форм грошового капіталу та суб'єктів грошових і кредитних відносин. Інакше кажучи, рух позичкового капіталу між суб'єктами кредитних відносин здійснюється в різних формах, тобто опосередковується використанням різноманітних фінансових інструментів [1, с. 76].

Загалом інструмент (від латинського *instrumentum* - знаряддя) в переносному значенні слова означає засіб для досягнення певної мети (досягнення чогось) [2].

Отже, можна констатувати, що через механізм кредитного ринку для переміщення грошових коштів його суб'єкти вдаються до використання відповідних інструментів, які через їх кредитну природу одержали назву кредитних. Дослідження сутнісних характеристик таких інструментів посідає особливе місце в розкритті ролі кредитного ринку в розвитку реальної економіки країни.

Слід зазначити, що в міжнародній практиці частіше використовується термін «фінансовий інструмент», який включає в себе увесь спектр фінансових зобов'язань. Так, у міжнародній практиці фінансовий інструмент визначається як будь-який контракт, який спричиняє виникнення фінансового активу одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструменту капіталу іншого підприємства [3, с.77]. При цьому фінансовий актив чи фінансове зобов'язання визнаються у балансі, коли вони стають предметом договірних відносин на інструмент, тобто коли є юридичне право отримувати грошові кошти чи інший фінансовий актив, або юридичне зобов'язання сплатити грошові кошти чи передати інший фінансовий актив.

У словниковій економічній літературі зазначається, що фінансовий інструмент - це будь-який документ, що є свідченням боргу, продаж або передання якого забезпечує продавцю отримання грошових коштів (прикладом фінансових інструментів є векселі, облігації й депозитні сертифікати банків).

В енциклопедичній літературі з банківництва фінансовими інструментами вважаються будь-які документи в письмовій формі, що мають грошову вартість або засвідчують грошові операції.

До фінансових інструментів відносять різноманітні види ринкового продукту фінансової природи, які є засобом перерозподілу фінансових ресурсів; застосування фінансових інструментів є основою діяльності фінансових інституцій [4, с.539]. При цьому розрізняють інструменти фондового ринку та інструменти грошового ринку. Так, до традиційних фінансових інструментів можна віднести кредити, депозити, цінні папери, страхові поліси та ін., а до похідних фінансових інструментів відносяться форварди, ф'ючерси, опціони, свопи (банки використовують похідні фінансові інструменти як для отримання прибутку на фінансових ринках, так і з метою управління ризиками, тобто для хеджування).

Дещо спрощено трактується визначення фінансових інструментів як фінансових прав й зобов'язань, які перебувають в обігу на ринку передусім у документарній формі, в Економічній енциклопедії. До них віднесено цінні папери, валюта, ф'ючерси, опціони тощо [5, с.668].

Отже, розглянуті підходи до визначення категорії фінансових інструментів здебільшого тотожно трактують їх сутність і зводяться до того, що фінансові інструменти - це фінансові зобов'язання або будь-які документи в письмовій формі, що мають грошову вартість або засвідчують грошові операції і передбачають одержання доходу після їх продажу чи передання.

Проте, на нашу думку, для вітчизняної практики з метою відображення форми руху позичкового капіталу між суб'єктами реальної економіки країни доцільніше застосовувати термін «кредитний інструмент» як складовий елемент фінансового інструменту. При цьому, слід зазначити, що в кредитній діяльності банківських установ на стадії розробки кредитних продуктів доцільно вживати термін «види кредитів», а на стадії продажу кредитів вони перетворюються у відповідні інструменти (а саме кредитні), за допомогою яких здійснюється передача ресурсів від кредиторів до економічних суб'єктів, які мають в них потребу.

У науковій економічній літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття «кредитні інструменти», до того ж досить обмежена низка науковців виокремлюють таке поняття. В межах досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців знаходимо різні за змістом, іноді протилежні трактування, водночас усі вони так чи інакше звертають увагу на те, який вплив мають кредитні інструменти на розвиток реального сектору економіки держави. Тому розглянемо детальніше наукові підходи вітчизняних учених до визначення їх сутності.

Так, С. Глущенко вважає, що кредитні інструменти - це різноманітні форми руху позичкового капіталу між суб'єктами кредитних відносин [1, с. 76], тобто ототожнює їх з видами чи формами кредиту. А Мороз, М Пуховкіна, М Савлук визначають кредитні інструменти як фінансові інструменти, які обертаються на грошово-кредитному ринку [6, с.226]. Таке визначення, на наш погляд, є наближеним до міжнародного підходу.

В.А. Галанов відносить до інструментів кредитного ринку юридичні договори, в яких виявляються боргові відносини [7, с. 35]. На нашу думку, дане визначення є досить обмеженим та суттєво звужує коло кредитних інструментів. Т. Савченко характеризує кредитні інструменти як різновид фінансових інструментів, які обертаються на грошово-кредитному ринку та застосовуються для здійснення операцій банків з клієнтами [8, с. 257 - 266].

На думку С. Еш, кредитні інструменти - це форма трансформації коштів у позиковий капітал, який забезпечує зовнішні джерела фінансування матеріального виробництва національної економіки [9, с. 285].

Отож, наведені тлумачення не повною мірою визначають зміст дефініції «кредитні інструменти», оскільки не розглядають основних концептуальних принципів, що притаманні їм. Деякі автори досліджують види кредитних інструментів, не розкриваючи їх сутнісних ознак, призначення, щоможе негативно впливати на використання тих чи інших інструментів для фінансування розвитку реального сектору економіки України.

Для усунення таких протиріч слід виробити єдиний концептуальний підхід до їх змісту та видів, який на наш погляд, повинен враховувати: особливість самого поняття «кредитні інструменти» з точки зору їх як фінансових документів, відмінності у внутрішній структурі кредитних інструментів а також практичну доцільність та зручність у користуванні.

Враховуючи відсутність в економічній літературі чіткого визначення кредитних інструментів яке враховувало б їх економічну природу, призначення та кінцеві результати від їх використання для всіх учасників ринку пропонуємо власну дефініцію цього поняття: це специфічні активи у вигляді фінансових документів, що реалізуються банківськими установами через механізм кредитного ринку суб'єктам господарювання з метою фінансування реального сектора економіки.

Кредитна діяльність банків є ключовим елементом впливу на розвиток реального сектора економіки. Роль банківських кредитних інструментів у розвитку реального

сектору економіки можна окреслити за такими ознаками: за допомогою кредитних інструментів відбувається економія витрат грошового обороту, збільшення швидкості обігу грошей, заміни (заміщення) паперових грошей депозитно-кредитними (платіжні картки тощо); здійснюється підвищення концентрації і централізації капіталів, що відбувається шляхом перетворення доданої вартості кредитних інструментів на додатковий капітал; інструменти кредитного ринку обслуговують перерозподіл капіталів в економіці; через збільшення маси таких кредитних інструментів як векселі та банківські депозити завдяки прискоренню грошово-кредитного мультиплікатора розширюється маса платіжних засобів; у процесі кредитного перерозподілу коштів забезпечується банківський контроль за діяльністю позичальника.

Так, до кредитних інструментів, як правило, відносяться банківські кредити. Водночас в ринковій економіці ще одним каналом (формою) зовнішнього фінансування є боргове фінансування, тому до банківських кредитних інструментів доцільно відносити і боргові цінні папери.

Сьогодні система кредитування не повністю задовольняє потреби реальної економіки, насамперед через обмеженість позичкового капіталу та застосуванням недостатньо ефективних методів та інструментів кредитування. Серед усіх фінансових посередників найбільша частка вільних активів належать банківській системі, проте наслідки світової фінансової кризи та внутрішньої політичної кризи погіршили якість її активів та скоротили їх розмір. При цьому попит на довгострокові кредити з боку господарюючих суб'єктів реального сектора економіки продовжує зростати, водночас невідповідність попиту та пропозиції на ринку банківського кредитування призводить до дисбалансів у всій економічній системі та стає причиною уповільнення процесу її відновлення. Водночас переважна більшість банків України достатньо активно кредитувала фізичних осіб на споживчі потреби. Так, тривалий час у вітчизняній банківській практиці переважає короткострокове кредитування, в той час як частка середньо- і особливо довгострокових кредитів є досить низькою, кредит здебільшого використовується для покриття дефіциту оборотного капіталу і мало впливає на здійснення структурних зрушень, підвищення науково-технологічного рівня виробництва, конкурентоспроможності продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках [10, с. 65].

Характеризуючи взаємозв'язок банківського та реального секторів економіки слід зазначити, що дуже важливим у цьому питанні є саме довіра. Сьогодні ситуація з довірою до банківського сектору є дуже актуальною для України. Ослаблена банківська система не виправдала позитивних очікувань не лише реального сектору економіки, а й усіх її суб'єктів. Сьогодні такий стан банківської системи і реального сектору економіки є небезпечним для макроекономічного розвитку країни.

Досліджуючи сучасний стан використання банківських кредитних інструментів суб'єктами реального сектора економіки України можемо визначити такі особливості: банківський кредит на вітчизняному кредитному ринку представлений переважно короткостроковими угодами, що є негативним явищем так як їх важко використовувати для структурних перетворень у національній економіці, що як правило має довгостроковий характер; низький неактивний рівень реальної інвестиційної пропозиції, зумовлений неплатоспроможністю суб'єктів її формування; досить високі відсоткові ставки за кредитами, що пропонуються на ринку банківськими установами не дозволяють більшості суб'єктів господарювання використовувати даний кредитний інструмент із високою ефективністю; наявність значної частки проблемних кредитів у портфелях комерційних банків є проблемою для банків, тому відсутність їх зацікавленості в динамічному розвитку підприємств реального сектору економіки не сприяє розвитку використання кредитних інструментів для економічного зростання.

З огляду на окреслені проблеми в банківському секторі доцільно назвати основні чинники впливу на розвиток реальної економіки України: наявність високого рівня ризиків в діяльності банків, а саме: валютний і кредитний (через значну доларизацію активів

банківської системи); операційний і регуляторний (через політичну нестабільність та мінливе нормативно-правове середовище); ризик ліквідності (через переважання короткострокових пасивів у структурі ресурсної бази банків). Водночас через високі кредитні і девальваційні ризики, різко скоротилося фінансування іноземними групами своїх дочірніх українських банків; низький рівень довіри внутрішніх і зовнішніх інвесторів та кредиторів до банківської системи України, що негативно впливає на залучення додаткових фінансових ресурсів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках капіталу; зростання проблемних кредитів та резервів на покриття збитків за кредитними операціями банків; зростання мультиплікатора капіталу банків, яке призвело до зниження доходності активів банку.

Вважаємо, що використання такого кредитного інструмента як банківський кредит для фінансування розвитку реального сектору економіки в Україні гальмує низка проблем, зокрема такі: відсутність законодавчого регламентування використання кредитних інструментів та безпечності діяльності кредиторів з точки зору захисту їх інтересів (правовідносини у сфері кредитування регулюються нормами Цивільного кодексу України, Законів України "Про Національний банк України", "Про банки і банківську діяльність", в яких містяться загальні норми та положення з питань банківського кредитування, захисту прав та інтересів кредиторів і забезпечення стабільності всієї банківської системи, проте права самих банків, зафіксовані у цих та інших нормативних документах, ігноруються); високий рівень інфляції та фінансово-економічна нестабільність в державі сприяють зростанню ризиковості використання кредитних інструментів як для банків, так і для позичальників; слабка розвиненість страхування фінансових ризиків через наявну обмеженість страхових компаній, котрі ними займаються.

Водночас, сьогодні вітчизняна банківська система не виконує ролі прискорювача розвитку національної економіки. Недостатніми є власні кошти банків, а отже, й обсяги кредитування національної економіки. Негативно на стан банківських кредитних інструментів впливають світові економічні та фінансові кризи, які перманентно поновлюються, платіжна криза, дефіцит бюджету, політична криза, різке зниження кредитоспроможності суб'єктів господарювання. Підприємства не мають змоги користуватись банківськими кредитними інструментами на довгостроковій основі під виробничі програми через те, що банки не залучають довгострокових ресурсів.

Висновки та перспективи досліджень. Для розвитку реального сектору економіки України потрібна орієнтація банків на середньо- та довгострокове кредитування економіки, а не на короткострокове, що забезпечило б поліпшення строкової структури кредитів у напрямі збільшення частки довгострокової складової. З цією метою слід запроваджувати низку нововведень, спрямованих на поліпшення умов доступу інвесторів до банківських кредитних інструментів, зокрема завдяки більш широкому застосуванню механізмів часткової компенсації ставок за кредитами банків, а також рефінансування Національним банком України банків, які здійснюють довгострокове кредитування інноваційно-інвестиційних проектів.

Отже, на сучасному етапі економічного розвитку суспільства одним з важливих шляхів виходу України з кризового стану є удосконалення та подальший розвиток банківських кредитних інструментів та підвищення ефективності функціонування банківського сектору країни загалом.

Література

1. Глуценко С.В. Кредитний ринок: інститути та інструменти: навч. посіб. К: НаУКМА, 2009. 153 с.
2. А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко Фінансовий словник: 3-те вид., випр. та доп. К: Знання, 2000. 587 с.
3. Кочетков Г. Б. Национальные модели управления и использование зарубежного опыта США и Канада: экономика, политика, культура. 2000. № 12. С. 73 - 87.

4. Гуцал І.С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України: (питання теорії, методики, практики). Львів: ВАТ «Бібльос», 2001. 242 с.
5. Енциклопедія банківської справи України / за ред. В.С. Стельмах. К: Молодь, Ін Юре, 2001. 680 с.
6. Банківські операції: Підручник. 2-ге вид., випр. і доп. / А. М. Мороз та ін.; за ред. А. М. Мороза. К: КНЕУ, 2002. 476 с.
7. Галанов В. А. Основи банківської справи: підручник. М: ФОРУМ ІНФА М. 2008. 288 с.
8. Савченко Т. Г. Грошовий ринок: сутність, структура та інструменти *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*: зб. наук. праць. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. Вип. 31. С. 257 - 266.
9. Еш С.М. Фінансовий ринок. Навч. посіб., 2-ге вид. К: Центр учбової літератури, 2011. 528 с.
10. Поляк Н.П. Зарубіжний досвід кредитування реальної економіки: можливість адаптації в Україні *Вісник Української академії банківської справи*. 2015. №2 (39). С. 64-67.

References

1. Ghlushhenko S. V. (2009). Kredytynyj rynek: instytuty ta instrumenty: navch.posib. K: NaUKMA, 153 s.
2. A. Gh. Zaghorodnij, Gh. L. Voznjuk, T. S. Smovzhenko. (2000). Finansovyj slovnyk: 3-tje vyd., vypr. ta dop. K : Znannja, 587 s.
3. Kochetkov G. B. (2000). Natsional'nye modeli upravleniya i ispol'zovanie zarubezhnogo opyta SShA i Kanada: ekonomika, politika, kul'tura. No 12, S. 73 - 87.
4. Ghucal I. S. (2001). Bankivsjke kredytuvannja sub'jektiv rynku v transformacijnij ekonomici Ukrajinu: (pytannja teoriji, metodyky, praktyky). Ljviv: VAT «Bibljios», 242 s.
5. *Encyklopedija bankivskojki spravy Ukrajinu (2001). za red. V.S. Steljmakh. K: Molodj, In Jure, 680 s.*
6. *Bankivsjki operaciji: Pidruchnyk. 2-ghe vyd., vypr. i dop. / A. M. Moroz ta in.; za red. A. M. Moroza. K: KNEU, 2002. 476 s.*
7. Ghalanov V. A. (2008). Osnovy bankivskojki spravy: pidruchnyk. M: FORUM INFA M. 288 s.
8. Savchenko T. Gh. Ghroshovyj rynek: sutnistj, struktura ta instrumenty *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskojki systemy Ukrajinu*: zb. nauk. pracj. Sumy: DVNZ «UABS NBU», 2011. Vyp. 31. S. 257 - 266.
9. Esh S. M. (2011). Finansovyj rynek. Navch. posib., 2-ghe vyd. K: Centr uchbovoji literatury, 528 s.
10. Poljak N. P. (2015). Zarubizhnyj dosvid kredytuvannja realjnoji ekonomiky: mozhlyvistj adaptaciji v Ukrajinu. *Visnyk Ukrajinskojki akademiji bankivskojki spravy*. No 2 (39), S. 64-67.